

Відгук

офіційного опонента на дисертацію О.Г. Проскурняка «Сучасна зарубіжна юридична освіта: історико-правове дослідження (на прикладі США, Великобританії і ФРН)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність обраної дисертантом теми диктується, принаймні, кількома основними міркуваннями. По-перше, європейський вектор розвитку України диктує необхідність вивчення як позитивного, так і негативного досвіду розбудови державних інституцій (в т.ч. освітніх та наукових) в передових демократіях.

По-друге, одночасній реорганізації піддається система вищої і середньої спеціальної освіти України. Шлях цей непростий – на пам'яті сучасника надмірне захоплення Болонською системою, введення і раптова «відміна» модулів, сучасна категорична вимога до викладачів вишів мати публікації у виданнях, внесених до науко-метричних баз даних (при тому, що в Україні немає жодного юридичного видання, внесеного до Scopus'а чи Web of Science).

Гостро актуальним на сьогодні залишається питання про об'єми педагогічного навантаження працівників вищої школи, ефективні методи запобігання проявам корупції в науковому та педагогічному середовищі, зокрема й правничому, тощо.

Обґрунтованість наукових положень, висновків, і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є доволі високою, можна сказати, вичерпною. Тут відчувається наукова школа знаного в Україні та за кордоном проф. Никифорака М.В., чие наукове дітище – «Ерліхівський журнал» – сьогодні обґрунтовано претендує на внесення до світових науко-метричних баз даних.

Головне враження від дисертаційного дослідження О.Г. Проскурняка – вітчизняна історико-правова наука приросла актуальним і, головне, оригінальним здобутком. Опонент стверджує це, маючи у власному науковому

доробку посібник з «Історії адвокатури», де питання підготовки юристів Великобританії, Німеччини та США розглядалися доволі ретельно. В опонованій дисертації міститься чимало фактажу, який стане в пригоді опонентові при підготовці майбутніх видань його праці.

Матеріали, положення та висновки дисертації свідчать про те, що вивчення історії наукової та освітньої діяльності, юридичної складової освіти є важливою складовою становлення вітчизняної історико-правової науки.

Дисертант не женеться за зовнішнім ефектом, намагається дотримуватися об'єктивності, уникає надмірного захоплення навіть тими успіхами юридичної освіти Великобританії, США та ФРН, які є дійсно вражаючими.

Дисертація в кращому розумінні цього слова *об'єктивна*, не прив'язана до політичної кон'юнктури чи, ще гірше, запитів зарубіжних грантодавців.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, не викликає найменшого сумніву, оскільки, по-перше, дисертація спирається на колосальну джерельну базу (майже півтисячі найменувань літератури), а, по-друге, як уже вказувалося, позбавлена зовнішніх ефектів, кон'юнктурності, гонитви за популярністю.

Серед, безумовно, вирашних сторін дисертаційного дослідження його Список використаних джерел.

Для реалізації поставленого завдання дисертант опрацював масштабну джерельну базу, що охоплює не лише наукову літературу, але й оригінальні документи, що регулювали в минулому й регулюють нині юридичну освіту в досліджуваних державах.

Можемо також відмітити володіння дисертантом принаймні кількома європейськими мовами (англійською та німецькою).

Жанр відгуку не дозволяє охопити всі важливі аспекти цікавого і оригінального дослідження О.Г. Проскурняка, яке відзначається і науковою новизною, і досконалим оформленням багатого джерельного матеріалу.

Повнота викладу наукових положень, висновків, і рекомендацій, сформульованих у дисертації в опублікованих працях, дотримана повністю,

інколи дисертант навіть виходить за окреслені ним же самим рамки (про що нижче).

З іншого боку, вимагають більшої конкретизації наукові рекомендації з питань розвитку юридичної освіти в Україні, зокрема тих запозичень з зарубіжного досвіду, які вимагають передусім політичної волі, а не додаткового фінансування. Зокрема, опонента особливо зацікавив той факт, що у ФРН юристів готують майже виключно державні виші (за одним-єдиним винятком). Однак, цей факт не дістав належної оцінки дисертанта в контексті сучасних українських реалій (в Україні юристів готують у приблизно 200 навчальних закладах, значна частина яких є приватними) .

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього.

Опонент, як це прийнято при захисті дисертаційних досліджень, має й певні зауваження, які носять швидше характер рекомендацій, ніж критики.

1. Чи не найголовніше зауваження. **Загально-прийнято, що перелік завдань, сформульованих у Вступі, жорстко кореспондується з пунктами Висновків**, які ж до того зазвичай нумеруються для полегшення їх читання і сприйняття. Цього, на жаль, немає.

Серед сформульованих у Вступі пунктів завдань не знаходимо, на наш погляд, найважливішого: що з зарубіжного досвіду є нагальним і, головне, прийнятним для сучасної української системи підготовки юристів. Натомість у Висновках це питання розглянуте – і доволі скрупульозно та ретельно.

2. **Подекуди дисертант виходить за номінальні рамки дослідження**, окреслені в титулці (назві) дисертації. Так, практично увесь підрозділ 2.1. присвячено суспільному становищу представників юридичної професії в досліджуваних країнах, а не власне юридичній освіті. До того ж дещо несподівано вплітаються **зовсім сторонні сюжети**, як-от юридична професія в ... Японії (сс. 68 – 70 представленого рукопису).

3. **Потребує окремого визначення дефініція «юристи» як об`єкт наукових пошуків дисертанта**. На сс. 32 – 34 представленого рукопису

знаходимо ряд визначень, але немає, на наш погляд, головного – дефініції «юрист».

Питання не таке очевидне, як може видатися. На с. 3 читаємо: «Визначено, що і в США, і у ФРН, і у Великобританії частка юристів серед всіх спеціалістів набагато більша, аніж в Україні. Не так давно в нашій державі не було особливої потреби в юристах. Виняток складала хіба що правоохоронні органи». Кінець цитати. Однак, «правоохоронні органи» (поліція, слідчі, державна безпека, прокуратура тощо) однозначно віднесені до «юристів».

Натомість на с. 4 знаходимо: «німецька система підготовки юристів сьогодні зорієнтована на підготовку і до суддівської, і адвокатської діяльності (судьями стають 5–10% випускників, адвокатами – до 80%)».

То ж слушне запитання: прокурори – юристи? А поліцейські? А нотаріуси? А патентознавці? А вишівська професура? А політики та державні службовці з юридичною освітою? А (уже українські реалії) митники і податківці з дипломами юридичних вишів? І усі вони разом (у ФРН) жалюгідні 10 – 15 відсотків?

4. Подекуди фіксуємо надмірну **категоричність висновків дисертанта**. Так, на с. 20 рукопису читаємо: «Для вирішення вказаних питань необхідно вивчати зарубіжний досвід організації юридичної професії і юридичної освіти, передусім США, Великобританії і ФРН, де створені і функціонують три найкращі сьогодні у світі системи юридичної освіти.

До того ж соціологічні опитування батьків в Україні свідчать, що 34% їх дітей чи внуків хотіли б навчатися у вишах ФРН, 20% – Великобританії, 25% – США».

По-перше, щось підказує опонентові, що у Франції, країнах Бенілюксу. Швейцарії. Ізраїлі системи юридичної освіти не набагато гірші. То ж було б виправданим вжити більш обтічне формулювання: «одні з кращих».

По-друге, робимо нескладну арифметичну операцію – додаємо «анонімні» (бо без жодних посилань) цифри бажань дітей і внуків (чи, може, усе-таки батьків і дідусів ?) . Разом – 79 %. Опонент взагалі не упевнений, що аж 79% українських випускників хотіли б отримати вищу освіту. А ще комусь з них,

напевно, хочеться вчитися в Україні чи сусідніх Польщі, Словаччині (знаю про таких), Румунії, Росії ...

Знову ж таки, кожна «категорична» цифра чи факт завжди вимагають відповідного посилання. Також доцільно побіжно вказувати: «на думку того-то», або «за даними журналу такого-то», знімаючи з себе відповідальність за сумнівне положення.

Досвідченого юриста настільки ж важко спіймати на висловлюванні, як досвідченого боксера – на ударі.

5. Перше зауваження стосовно Списку літератури. З вітчизняних дослідників питання найбільшої уваги удостоїлись О. Святоцька, Б. Гловацький та ін., що загалом виправдано. Згадано навіть працю В. Макарчука, хоча є й більш пізні видання 2018 р. Але «несть пророка в своем Отечестве», усі отримали до 2 – 4 (може, помиляюся, підправте) позиції.

Натомість якийсь Р.В. Антропов із Забайкальського (м. Чита РФ) державного університету – аж 10 позицій. Чи не перекося?

Вітчизняна дослідниця Ю.О. Розкопіна має два варіанти написання прізвища: власне *Розкопіна* (позиція 311) та *Роскопіна* (позиції 317, 318), між цими двома написаннями прізвища вклинилися з півдесятка інших науковців. Сумнівно, щоб у 2011 р. науковець подавала один варіант написання свого прізвища (Розкопіна), а уже через рік захищалась як Роскопіна.

6. Друге зауваження щодо Списку літератури почну з ... похвали. Не так часто вітчизняні науковці знають, що в англійському написанні заголовків праць усі «значущі» слова (крім сполучників і артиклів) пишуться з великої букви. Дисертант, схоже, знає цей момент, але принаймні у двох випадках припустився «українського» написання:

(позиція 416) Daniel R. Hansen. Do we need the bar examination? A critical evaluation of the justifications for the bar examination and proposed alternatives. 45 Case W. Res. L. Rev. 1191 (1995). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol45/iss4/32>

(позиція 414) Carole Silver. Getting real about globalization and legal

education: potential and perspectives for the U.S. // Stanford Law & Policy Review. Vol. 24. – 2013. – №2. – P.457-502. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2278293

До того ж перестарався з позицією 423:

How Many Attorneys Are in the USA? Lawyers & Entire Populations of Every State in America (2016 Interactive Map). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.denniswpottslaw.com/united-states-attorneys-map>, написавши артікль «are» з великої букви.

Ці зауваження не применшують в цілому високої оцінки дисертації О.Г. Проскурняка. Вважаємо, що вона написана на ґрунтовній джерельній базі з врахуванням теоретичних положень і фактологічного матеріалу, введеного до наукового обігу вітчизняними та західними знавцями наукової проблематики

Подієві сюжети, теоретичні узагальнення явищ, пов'язаних з становленням та розвитком юридичної освіти в США, Великобританії та ФРН, відзначаються науковою новизною й становлять собою помітний внесок у вітчизняну історико-правову науку.

Окремо хотілося б відмітити культуру праці дисертанта – літературну мову викладу основного матеріалу, кваліфікований переклад англійських та німецькомовних юридичних текстів. Майже бездоганно (з дотриманням усіх атрибутів, як-от назви видавництва, кількості сторінок видання тощо) оформлений Список використаних джерел.

Цікаво, що дисертація має не тільки і не стільки історико-правовий характер, скільки виступає дослідженням в галузі порівняльного правознавства. Нам такий підхід бачиться цілком виправданим.

Матеріали дисертації та опублікованих праць О.Г. Проскурняка можуть бути використані в навчальному процесі юридичних спеціальностей у вищах України, зокрема, при вивченні курсу історії держави і права зарубіжних країн історії нотаріату, історії адвокатури тощо, а також порівняльного правознавства.

Автореферат і опубліковані праці О.Г. Проскурняка адекватно відображають зміст і положення його дисертації. Мова йде про сім фахових

публікацій, дві з яких є науковими статтями у періодичних виданнях інших держав, а також про матеріали 5-х Всеукраїнських конференцій .

Обсяг основного тексту дисертації (160 с.) відповідає рекомендованому. Разом з тим перелік використаної літератури (456 найменувань) гідний пересічної докторської дисертації.

Можливо, під час підготовки дисертаційного дослідження до опублікування, варто подумати над Додатками.

Дисертація відповідає вимогам порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.13 року №567.

Все це, на нашу думку, дає підстави спеціалізованій вченій раді Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» присудити Олегу Георгійовичу Проскурняку науковий ступінь кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент

професор кафедри теорії та філософії права,
міжнародного та конституційного права

Інституту права, психології та інноваційної освіти

доктор юридичних наук, професор

 В. С. Макарчук

Підпис професора Макарчука В.С. завіряю:

Вчений секретар

Національного університету «Львівська політехніка»,

к.т.н., доцент

Р. Б. Брилинський